

SZERDAHELY GYÖRGY.

Az első, ki nálunk rendszeres esztetikát írt, Szerdahely György. Főműve az *Aesthetica sive doctrina boni gustus*, 1778-ban jelent meg Budán. Bőven ismertetem, méltányoltam egyik munkámban. (Az esztetika hazánkban. Budapest, 1874.) De Szerdahely nagyon termékeny író, ki a maga korában tekintélyes helyet foglalt el az irodalomban, közéletben, társadalomban. Megérdemelné, hogy életét munkásságát kimerítőbben tárgyaljuk.

Én itt megkísértem jegyzeteimből legalább életének külső képét összeróni.

Szerdahely György Alajos született 1740 szept. 29-én Váthon, Vas-megyében. Fejér György helytelenül teszi születése évét 1750-re. A mi abból is kiténik, hogy 1756-ban tizenhat éves korában a jezsuita-szerzetbe lépett. Bölcséletet Bécsben, teológiát Nagy-Szombatban hallgatott. A kiállott próbaidő után tanítói állást foglalt el s Pozsonyban a szónoklattan adta elő, mikor szerzetének feloszlása bekövetkezett. Elnyerte a philosophiae doctor címet s az 1774-ben felállított esztetikai tanszékre hívták meg a nagyszombati egyetemhez. Nagy-Szombatból az esztetika tanárául Budára helyezték át, hol 1778-ban a bölcsészeti kar dékánja volt.¹ 1780-ig feladata volt a humaniorák tanárjelöltjeit is oktatni, képezni. 1784-ben Molnár János apát szepesi kanonokká neveztetvén ki, helyébe Szerdahely lett a budai kir. gymnasium igazgatója.²

Később tagja és előadója volt az általános tanügyi bizottságnak. Mária Terézia rendeletére Ürményi József és Trsztyánszky Dániel kidolgozták a nevelés és tanítás egész tervét, a *Ratio Educationis*-t, az összes katolikus iskolák számára. Az 1791-iki országgyűlés országos küldöttséget nevezett ki egy systema literarium kidolgozására. Ennek megbízásából Szerdahely, Kerekgedei Makó Pál rendtársával tizenöt évig dolgozott a *Ratio Educationis*-hoz készült utasításokon, e nagy paedagogiai munkán. Bár,

¹ Georgius Fejér. Historia academiae scientiarum Pázmániae archiepiscopalis ac M. Theresianae regiae literariae. Budae, 1835.

² Magyar Hirmondó. 1784. Szent-Mihály hava 18-ik napján kelt 72. lev. 590 lap.

mint Balogh Pál mondja, mindakét terv a jezsuiták szellemében vala kidolgozva, kik eleitől fogva nem igyekeztek az értelem kifejlesztésére, mégis a magyar ifjúság nevelése történetében korszakot alkotnak.³

Tanári és tudományos érdemeiért 1790-ben váci kanonok lett¹ s egyszersmind ugyanazon évben a szent Móriczról nevezett bóthi címzetes apátságot nyerte el.² Majd királyi tanácsos s a Szent-István rend lovagja lett. Kresznerics Ferencz ez alkalommal Bécsből 1805 okt. 27-én kelt levelében melegen üdvözlí, mely levél megvan a budapesti egyetemi könyvtár kéziratárában. Meghalt 1808-ban nov. 9-én éjjeli 11 óraker, három hónapi betegeskedés után.³

Szerdahely művei latinul írvák s költőiek, szónokiak s aesthetikaiak és paedagogiak. Wurzbach⁴ 41 művét sorolja fel Szerdahelynek, a melyek egy párnak kivételével, a N. Muzeum könyvtárában feltalálhatók.

Horváth Ádám nagy tisztelettel viseltetik Szerdahely iránt Mikor *Hunniás* című eposzát tervelgeti, olvassa ennek *De poësi epica* című művét s nagyon fennakad. Költeményét nem folytatja, hanem közli a tervezetet Szerdahelyvel s tanácsait kéri. Szerdahely felel is, de evvel Horváthot egészen elijesztí.⁵ Máskor Dugonics Etelkájáról mondja, hogy sok curiosum van benne és a historia szép s sok magyar példabeszédekkel rakva van stílusa, de azért nem szeretné Szerdahely krizise alá bocsátani, de bono gustu.⁶ Vagy Kazinczynak *Erast* című fordítását bírálva, megemlíti, hogy úgy tetszik, ezt plagizálta az író. Két tudós magyartól hallotta, hogy a német auctorok általjában s még a legjava is nagyon tudnak a plagiumhoz. Ha beszélhet Szerdahelyvel, előhozza neki név nélkül ezt a játékot. Ő talán emlékezni fog rá, mert nagyon ismeri a könyveket, hogy hol olvasott hasonlót.⁷

Czinke Ferencz pedig, ki tanítványa s pártfogoltja volt, magasztaló verset ír hozzá: A köszönő Muzsa ő nagyságához Szerdahely György Alojsius úrhoz, Pesten, 1801. Fűskuti Landerer Mihály betűivel. Ebben azt mondja:

Muzsák papja! Hogy a valál,
Harminezhat nyara múlt.

Kazinczy azonban nem rajong ugyan érte, de elég elismerőleg említi. Kassán 1790 márcz. 8-án a *Hadi és más nevezetes*

³ Almási Balogh Pál *Felület*-e. Philosophiai pályamunkák. I. N. Buda, 1835.

¹ Magyar Kurir, 1790 szept. 28. 1109 lap.

² U. o. 1790 nov. 30. 1360 lap.

³ Magyar Kurir, 1808. II. 44. sz.

⁴ Dr. Constant von Wurzbach, Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreichs. Zweiundvierzigster Theil. Wien, 1881.

⁵ Kazinczy Ferencz levelezése. I. Budapest, 1890. 221. 223. 223—235. 275. lap.

⁶ U. o. 292. lap.

⁷ U. o. 500. lap.

történetek szerkesztőségének írt levelében azt mondja: Ha a német egy Gesznert, Heynét, Millert, Ernesztit, — egy Ernesztit mutat! — nekünk igen meg kell elégednünk, ha egy Szerdahelyt, egy Koppit mutathatunk.¹

Máskor úgy látszik, boszuállónak tartják. Kazinczy írja id. Ráday Gedeonnak (Kassa, 1789 jan. 3.), hogy Szerdahely megbántotta Molnár kanonokot s azért az fél és névtelenül akarja kiadni dolgozatát Kazinczyék folyóiratában, de Kazinczyék nem akarnak névtelen dolgozatokat közölni.²

Virág Benedek pedig már épen így ír róla Kazinczynak (1802 nov. 12.): »Gondold el! Szerdahely, ama Jézusunta, egy ifjútól, midőn nála látná Léliusomat és hallaná az Ajánlást, azt kérdi: Ki revideálta s censurálta azt? Ezek az emberek most sem nyughatnak. Azt hallottam, hogy két püspök, — Fux és Szányi, — a király előtt esedeztenek érettek. Az igaz, hogy a Loyolisták már tíz esztendőttől fogva mesterkednek. Jaj lenne ismét szegény országunknak.³

Hogy min ütközött meg az Ajánlásban, nem tudom. Talán egy pár hazafias helyén? Ilyen pl.: Akkor (t. i. régen) az idegen anyák magyarokat szültek; most a magyar anyák idegeneket nevelnek. Nem mindnyájan, a mit örömmel említünk; de mégis sokan, a min méltán meg kell ütköznünk. Akkor szaporodánk, most fogyunk. Ez a napkeleti szép vitéz nemzet a mi üdönkben fogy-e ki?

Vagy alább:

Legyen ennek utánna is tiszteletben a deák nyelv, de az első helyet adjuk a magunkénak. Amaz holt nyelv, ez élő. Amanak nincsen országa s királya, ennek vagyon. Amaz idegen ez sajátunk. Amaz Latiumban győzedelmeskedett valaha, ez Magyarországon uralkodik ezután.

Vagy még odább:

A ki másképen gondolkodik, valjon nem ellensége-e a királyi méltóságnak, a nemzeti dicsőségnek, boldogulásnak?⁴

Dugonics András is azt mondja feljegyzéseiben (29 l.), hogy Szerdahely is kicsapott jezsuita. Azok pedig szokásuk, természetök, oktatásuk szerint a piaristaságnak esküdt ellenségei.

Az egyetemi magistratus 1788 okt. 24-én Szerdahely György egyetemi főgymn. igazgató és tanulmányi bizottsági ülnök megfédését szorgalmazza, némely kifejezéseért néhai Mitterpacher József egyetemi tanár fölött tartott emlékbeszédében, melyek által a magistratus magát sértve érezte. De a helytartótanács a magis-

¹ Kazinczy F. levelezése II, K. 47. lap.

² Kazinczy lev. I. 247.

³ Kazinczy lev. II. 506.

⁴ Lélius vagy M. T. Cicerónak beszélgetése a barátságáról. Magyarázta Virág Benedek. Pesten, 1802.

tratust ő felsége nevében megdorgálja, mert a felterjesztést saját magára és a tanulmányi bizottság tagjaira nézve sértőnek, a tartozó tisztelettel merőben ellenkezőnek találta. E kifejezések Pauler Tivadar szerint csak a következők lehettek, melyek az emlékszednek áprilistról szeptemberre való elhalasztására vonatkoznak: »Illum animi moerorem, quem mihi non mediocrem mors amici peperit, non modo non relevavit tempus, quod consumere solet omnia, sed alio, quod ante timere non potui, vulneris et doloris sensu oneravit, quod animadverterem iusta funebria, collegae clarissimo debita, primum dissimulari, deinde inusitati quodam exemplo negligi et tandem nescio qua de causa prorsus praetermitti. Huic uni et primo dicebam apud me, solemnes exequias commune pietatis officium denegabimus.«¹

Legellenszenvesebben nyilatkozik róla Révai. De minden jel oda mutat, hogy az ingerlékeny, izgatott Révai elkeseredve jogos törekvései meghiusultán, méltatlanul gyanúsítja vagy elkeseredésében túloz. A Szerdahely eltávoztával megüresedett aesthetikai tanszékre elkésve pályázott. Különben is Szerdahely Tóth Farkast, egykori rendtársát s ekkor a budai főgymnasiumban a humaniorák idősb tanárát, akarta az egyetem aesthetikai osztályába juttatni, a kit személyes ismeretségből tartott arra való embernek. A tanács őt is ajánlotta első helyen, bár a kinevezésnél elbukott. Majd a magyar nyelvi tanszékért folyamodik Révai. A 26 éves Vályi Andrást nevezik ki. Révai figyelembe sem jön. Vályi halála után a helytartótanács Révait ajánlja ugyan, de az egyetem Dugonicsot, Szerdahely referens pedig Czinke Ferenczet. Majd a numizmatikai tanszékre készül pályázni. De tudja, hogy a kijelölésnél jelen lesz Szerdahely is, (kit Silvanusnak gúnyol a Silva Parnassi Pannonii című verskötetéről,) mint az elhunyt Makó helyett igazgatója a philosoghiai facultásnak. Bizonyára ellene fog működni. Később felülről szigorú dorgálást kapván, ezt is Szerdahelynek tulajdonítja.² Csaplár Benedek is azt mondja: Indulatos természetű hősünk gyakran zúgolódott ellenséges bántalmakról. Úgy rémlettek azok neki szerfölötti érzékenysége miatt, mint ádáz üldözések, melyeket aztán néha olyanokul torolt vissza részéről. S nem egyszer tévedett az effélékben elkövetett túlzásaival.³

Úgy látszik, Szerdahely nemcsak szép szónoki beszédeket írt, hanem szépen is tudta azokat előadni. Erre vall a Magyar Hirmondó 1783-iki folyamának következő helye: »Pünkösd hava 5-én tartattak Pupikoffer Ágoston úrnak, a humaniorák repetensei tanítójának exequiái. Jelen valának a királyi universitásnak tagjai és az egész tanuló deák ifjúság. Meghalt kollégatársát t. Szerda-

¹ Dr. Pauler Tivadar. A budapesti m. k. tudományegyetem története. Budapest, 1882. 495. lap.

² Csaplár Benedek. Révai Miklós élete. Budapest, I—IV. k.

³ U. o. IV. 173.

hely György úr, a philosophiának doktora dícsérte volt meg ama rövid, de szépen folyó beszéddel, melynek kinyomatását a 37-ik levélen jelentettem. És ugyan némely budai levelek szerint oly gyönyörűségesen s kellemetesen mondotta azon beszédét, hogy az hallgatók alig várhatták annak kinyomatását. Méltán is mondathatik, hogy megholt Pupikoffer úrnak érdemei megdícsérésére kívántatott ékesen szóló állott fel.

Igaz, hogy Szerdahely korában élénk sürgés-forgás volt nemzeti nyelvünk és irodalmunk körül. Ő e lelkes, hazafias munkában nem vett részt. De azért, mint tevékeny, munkás író, mégis megérdemel annyit, hogy legalább e helyen felelevenítsük emlékezetét.

DR. VERSÉNYI GYÖRGY.

